

הצריכה הפרטית

1. קווי ההתפתחות העיקריים

שנת 1965 היתה שנה יוצאת דופן מבחינת התפתחות הצריכה הפרטית. שיעור העלייה בצריכה הריאלית היה נמוך מזה שנמצא בכל אחת משש השנים האחרונות, והוא הגיע ל-8.5 אחוזים. אמנם בשנת 1964 היה שיעור הגידול גבוה במיוחד, אך גם בממוצע של שנתיים יחד נמצא האטה. האוכלוסייה גדלה ב-3.4 אחוזים לעומת למעלה מ-4 אחוזים בכל אחת משלוש השנים הקודמות. אך אם נשווה את שיעורי הגידול בצריכה הפרטית הריאלית לנפש נמצא גם כאן האטה ניכרת בשנה האחרונה. שיעור הגידול היה 4.7 אחוזים, לעומת יותר מ-6.3 אחוזים בשש השנים הקודמות. התפתחות זו נעוצה בהאטה שחלה בגידול ההכנסה הריאלית במשק.

ב-1965 אמנם חלו העלאות שכר החורגות מגדר הרגיל בתחום השירות הציבורי — המקיף כשליש מכלל השכירים במשק — אך ההכנסות הריאליות של יתר השכירים ואף של העצמאיים עלו בשיעור נמוך יותר.

לאחר שנתיים של יציבות יחסית האמירו מחירי הצריכה הפרטית ב-1965, ורמת המחירים הממוצעת היתה גבוהה ב-8 אחוזים מזו של 1964, בעוד שרמת המחירים ב-1964 היתה גבוהה רק ב-4 אחוזים מזו של 1963. עליית הצריכה הפרטית הריאלית היתה גבוהה במקצת מגידול ההכנסה הפרטית הפנויה הריאלית — 8.3 אחוזים ו-7.0 אחוזים, בהתאמה.

בניגוד להתפתחויות שחלו בעבר, לא חלה בשנת 1965 ירידה במחירים היחסיים של המזון. צריכת המזון הריאלית לנפש כמעט שלא גדלה ב-1965, למרות העלייה בהכנסה הריאלית לנפש. קיימת אף שורה של מצרכי מזון, כגון: ירקות, ביצים, בשר, עוף, סוכר, שמני מאכל ועוד, שחלה בהם ירידה בצריכה הריאלית לנפש.

האטה חלה אף ברכישת מוצרים בני קיימא, הגם שבסוף השנה חזרה ועלתה רכישתם של כמה מהם. בכמה מצרכים, כמו מקלטי רדיו, מכשירי גז ומקררים חשמליים מתקרב המשק לנקודת הרוויה. אולם בעיקר נובעת ההאטה מהירידה ברכישת מכוניות פרטיות. חלק מיירידה זו נעוץ בהעלאות שיעורי המיסים במחצית השנייה של 1964, כיוון שהציפיות להעלאת המס החישו את ממדי הרכישה בתקופה שקדמה להנהגת שיעורי המס המוגבהים. המכוניות המסחריות, שלפי הגדרה אינן נכללות במסגרת הצריכה הפרטית, היוו ב-1965, כנראה, תחליף מה למכוניות הפרטיות וקצב רכישתם גבר. גם בצריכת הרהיטים וסוגים אחרים של ציוד בית חלה האטה. הירידה בכספי הפיצויים האישיים — כספים שחלקם הופנה בעבר לשוק המוצרים בני הקיימא — נתנה אף היא, כפי הנראה, אותותיה בשנה זו.

לעומת אלה חלה עלייה רבה בסעיפי הצריכה שמספקים המוסדות שלא למטרת רווח למשקי הבית. עלייה זו משקפת בעיקר את פעילות המפלגות ב-1965, שנה שבה התקיימו הבחירות להסתדרות, לכנסת ולרשויות המקומיות.

לוח ד' 1

רמת הצריכה לנפש, 1960 עד 1965

1965	1964	1963	1962	1961	1960	
7,164	6,098	5,247	4,410	3,648	3,096	הצריכה הכוללת במחירים שוטפים (מיליוני ל"י)
7,164	6,615	5,954	5,383	4,811	4,350	הצריכה הכוללת במחירי 1965 (מיליוני ל"י)
8.3	11.1	10.6	11.9	10.6	10.9	העלייה בצריכה הריאלית (אחוזים)
2,795	2,669	2,502	2,353	2,197	2,055	הצריכה לנפש במחירי 1965 (ל"י)
4.7	6.7	6.3	7.1	6.9	6.3	העלייה בצריכה הריאלית לנפש (אחוזים)

ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

אם גם חלה האטה בצריכה הרי רמת הצריכה השנתית הממוצעת לנפש היתה גבוהה בכ-335 ל"י מאשר ב-1964.

סך הצריכה הפרטית במחירים שוטפים גדל בכ-17.5 אחוזים לעומת עלייה בשיעור 15.5 אחוזים בהכנסה הפרטית הפנויה מכל המקורות.

לוח ד' 2

הנטייה הממוצעת לצורך במשק*, 1959 עד 1965

1965	1964	1963	1962	1961	1960	1959
88.4	87.0	86.0	89.1	89.0	89.0	89.5

* הצריכה הפרטית מחולקת בהכנסה הפרטית הפנויה מכל המקורות.
ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

עם ההאטה הרבה שחלה בגידול הצריכה, עלתה ב-1965 הנטייה הממוצעת לצורך באחוז וחצי לעומת 1964. יש להסתייג במידת מה מאומדן זה, כי לא ניתן לבודד מבחינה סטטיסטית את החיסכון העסקי (רווחים שלא חולקו) של העסקים הפרטיים מתוך ההכנסה הפרטית הפנויה, ותנודות בשיעור החיסכון מסוג זה עשויות להשפיע על ההשוואה.

משקל השירותים (כולל מוסדות שלא למטרת רווח) בצריכה הפרטית (במחירים שוטפים) הגיע ב-1965 ל-47 אחוזים לעומת 44 אחוזים ב-1963 ו-45 אחוזים ב-1964.

מגמת העלייה במשקל השירותים בצריכה הפרטית, הנמשכת זה מספר שנים, בולטת איפוא גם ב-1965 והיא אופיינית למשקים שבהם גואה רמת החיים (לעיתים מהווה משקל השירותים בצריכה קנה מידה להשוואת רמות חיים בין ארצות).

ירידת משקל המוצרים ניכרת מאוד בתחום מוצרי המזון מן החקלאות — משקלם של אלו ירד מ-24 אחוזים ב-1964 ל-23 אחוזים ב-1965.

לוח ד' 3

הצריכה הפרטית ומרכיביה העיקריים, 1964 ו-1965

המשקל בתוספת הצריכה במחירים שוטפים	1965		1964	המשקל ב-1964	
	מחירי 1964	מחירים שוטפים			
(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		(אחוזים)	
23	2,066	2,215	1,978	31	מצרכים מזון, משקאות וטבק
19	1,604	1,677	1,480	24	מוצרי תעשייה (לרבות דלק, מאור וקרח ולמעט מצרכים הכוללים בשורה הקודמת)
42	3,670	3,892	3,458	55	סך כל המצרכים
16	645	719	556	9	שירותים מוסדות שלא למטרת רווח
42	2,398	2,669	2,220	36	שירותים אחרים ודיור
58	3,043	3,388	2,776	45	סך כל השירותים
100	6,713	7,280	6,234	100	סך כל צריכת המצרכים והשירותים *

* ההבדל בין נתונים אלה לבין כלל הצריכה הפרטית הוא בכך שהראשונים כוללים גם את התוספת למלאי ואת הצריכה, נטו, של זרים בארץ.

ה מק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המשקל בתוספת הצריכה, במחירים שוטפים, של כל סעיף הינו אמת מדה לנטייה השולית לצרוך. אומדן זה מצביע אך ורק על סדרי גודל כיוון ששינויים במחירים היחסיים עלולים לעוותו. מלוח ד' 3 ניתן לעמוד על כך, שמשקל המצרכים בתוספת הצריכה במחירים שוטפים לא רק נמוך מזה של השירותים, אלא בעיקר נמוך ממשקלו בסך הצריכה. דבר זה משקף את העובדה, שגמישות ההוצאה קטנה מ-1 בתחום המוצרים, במיוחד לגבי המזון, וגדולה מ-1 בתחום השירותים, ולפיכך נוטה משקל השירותים בצריכה לעלות עם העלייה ברמת החיים. עדות מסייעת להבדל בגמישויות בין שירותים למצרכים נמצאה באופן עקיבי בסדרה של סקרי הוצאות המשפחה שנערכו, כל אחד, בנקודת זמן.

2. שיעורי הגידול בצריכה ובמרכיביה

ההאטה שחלה בגידול ההכנסה הריאלית והצטמצמות היתרות הריאליות שבידי הציבור, עקב עליית המחירים וההאטה בהתרחבות המוניטארית, הביאו להאטה ניכרת בצריכה.

הצריכה הפרטית הריאלית עלתה ב־1965 ב־8.5 אחוזים לעומת 1964, שהם כ־5 אחוזים לנפש. שיעור זה נמוך מכל אחד מאלו שקדמו לו בשש השנים האחרונות. אך גם שיעור זה הינו גבוה בהשוואה לארצות אחרות. בארצות, שבהן דומה רמת הצריכה והרכבה לזו של ישראל, נמצא שיעורי גידול נמוכים מאלו המצויים אצלנו.

ב־1964 תרמו המוצרים בני הקיימא כ־17 אחוזים מהגידול בסך הצריכה הריאלית, ואילו ב־1965 — רק 6 אחוזים. מצרכי המזון שתרמו ב־1964 כשלושים אחוזים מהצריכה תרמו אשתקד רק כ־15 אחוזים. השינויים שחלו במחירים היחסיים בכלל, ובמחירי המזון בפרט, חוללו חלק ניכר משינויים אלו בצריכה ובמרכיביה.

לוח ד' 4

גידול הצריכה, לפי סעיפים עיקריים, 1965

העלייה לעומת השנה הקודמת			המשקל בסך הצריכה ב־1965	
בערך (במחירים שוטפים)	במחיר	בכמות		
(אחוזים)				
				מצרכים
				מזון
12.1	9.0	2.9	23	מהחקלאות
11.3	2.9	8.2	6	מהתעשייה
11.9	7.6	4.0	29	סך כל המזון
13.5	0.0	13.5	2	סיגריות ומוצרי טבק
18.0	5.1	12.3	9	הלבשה והנעלה
				מוצרים בני קיימא
8.3	3.3	4.9	9	(ריהוט, ציוד וכלי רכב)
11.3	-0.8	12.2	2	דלק, קרח ומאור
17.4	11.8	5.0	2	מצרכים שונים
12.6	6.0	6.1	53	סך כל המצרכים
				שירותים
29.3	11.5	16.0	10	שירותי מוסדות שלא למטרת רווח
23.1	15.0	7.1	15	שירותי דיוור
18.3	8.9	8.7	22	נסיעות, בידור ושירותים שונים
22.0	11.3	9.6	47	סך כל השירותים
16.8	8.4	7.7	100	סך כל צריכת המצרכים והשירותים *

* ההבדל בין נתונים אלה לבין כלל הצריכה הפרטית (לוח ד' 1) נובע מכך שהראשונים כוללים גם את התוספת למלאי ואת הצריכה, נטו, של זרים בארץ.
ח מ פ ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בסך צריכת המזון ובחלק ניכר ממרכיביה, לא רק שגמישות הביקוש ביחס להכנסה קטנה מ-1, אלא שגמישות זו הולכת ויורדת עם העלייה ברמת הצריכה¹, ולפיכך השפעת ההכנסה נחלשת עם הזמן. בשנים שקדמו ל-1963 ניתן היה להסביר את התפתחות צריכת המזון בעזרת השינויים ברמת ההכנסה הכללית בלבד, ואילו ב-1964 וב-1965 ניכרת מאד השפעתן של תנודות המחירים. ב-1965 עלו מחירי המזון ב-8 אחוזים, וזו השנה הראשונה, לאחר מספר רב של שנים, שמחירו היחסי של המזון לא ירד (שכן מחירי הצריכה כולה אף הם עלו ב-8 אחוזים), ולפיכך לא עלתה רמת הצריכה הריאלית לנפש. במספר מצרכים אף ירדה הכמות הנצרכת לנפש לרמה של 1963 ובכמה מהם — אף לזו של 1962. ב-1964, לעומת זאת, כמעט שלא עלו מחירי המזון, וביחס לסך מחירי הצריכה ירדו מחיריהם בכ-4 אחוזים. רמת מחירי המזון מן החקלאות ב-1964 אף ירדה באופן מוחלט, ולפיכך עלתה הצריכה הריאלית של מזון לנפש בשיעור דומה לשיעור העלייה בסך הצריכה הריאלית לנפש באותה שנה. עליית מחירי המזון שחלה בשנה הנסקרת באה בעקבות הגורמים הבאים: ההאטה בתפוקה החקלאית בכלל ובתפוקת בעלי החיים בפרט (ראה פרק י"א "החקלאות") ומדיניות הממשלה שאפשרה העלאת מחירים לצרכן תוך צמצום הסובסידיות. בשנת 1965 פחתה אספקת הירקות לשווקים ב-14 אחוזים לעומת 1964. עודפים כמעט שלא היו בשנה זו, והצריכה הריאלית לנפש ירדה בשני אחוזים. בכמות פרי ההדר ששווקה בארץ חלה ירידה בכ-6 אחוזים. הצריכה הריאלית של הפירות האחרים עלתה ב-1965 ב-2 אחוזים בלבד, לאחר שעלתה ב-1964 ביותר מ-20 אחוזים, אף על פי שגמישות הביקוש ביחס להכנסה לפירות אלה, הכוללים בעיקר פירות נשירים, גבוהה מ-1. ירידה בכ-10 אחוזים חלה בכמות העופות המשווקת, והשחיטה של בעלי חיים בשנת 1965 היתה קטנה ב-9 אחוזים מזו של 1964. ירידה בצריכה הריאלית לנפש חלה אף בסוכר, חמאה, מרגרינה ושמני מאכל.

לוח 5-'

מדדי השינוי בצריכה הריאלית של מוצרי מזון נבחרים, 1965 לעומת 1964

מדד השינוי לנפש	מדד השינוי	המשקל בסך כל המזון ב-1965	
100.7	104.1	100	כל המזון
99.8	103.2	12	מוצרי קמח ודגנים
98.5	101.9	10	ירקות טריים
101.9	105.4	3	דגים
98.8	102.2	9	חלב ומוצרי
105.2	108.8	3	תה, קפה וקקאו
97.7	101.0	13	פירות טריים
100.9	104.3	23	בשר ומוצרי

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ ראה ג' לויתן, דפוסי צריכה בישראל, מרכז פאלק למחקר כלכלי, ירושלים, ינואר 1964, לוח 14 עמוד 30.

ישראל היא אחת המדינות, שבהן צריכת החלב והביצים לנפש היא מן הגבוהות בעולם. מניתוח סקרי הוצאות המשפחה מתברר (ראה לויתן, שם, עמ' 28 ציור 1), שמצרכי המזון הקרובים ביותר לרמת הרוויה בקבוצות ההכנסה הגבוהות הם אמנם הביצים והחלב. במלים אחרות: מעל רמת הכנסה מסויימת כמעט לא עולה יותר צריכת מוצרים אלו עם הגידול בהכנסה. לפיכך, גם אם עולה רמת ההכנסה הריאלית לנפש, אין לצפות לשינוי רב בצריכה לנפש במצרכים אלו, אלא אם כן חלים שינויים במחירים, בהתחלקות ההכנסות או בטעם הצרכנים. במאי 1965 עלו מחירי הביצים והחלב ב־11 וב־18 אחוזים, בהתאמה, לעומת רמת מחיריהם הממוצעת ב־1964, ואמנם חלה ירידה בשיעור 5 אחוזים בכמות הביצים ששווקה וירדה הצריכה הריאלית לנפש של החלב ומוצריו.

עלייה ניכרת חלה ביבוא בשר קפוא שסופק לשוק במחיר זול יחסית. בשר זה היה תחליף לבשר טרי ולבשר העוף וצריכתו גדלה בכ־40 אחוזים. חלה אף עלייה רבה בצריכת דג ים. בצריכת התה והקפה לנפש חלה עלייה ב־1965 אך גם היא מבטאת האטה לעומת קצב הגידול ב־1964.

העלייה בצריכה הריאלית של המשקאות היתה ניכרת ב־1965, בהשוואה ל־1964, אך היא דמתה לזו של שנת 1963.

כמות המשקאות הקלים שנצרכה ב־1965 היתה גבוהה ב־11 אחוזים מזו של 1964, שנה שבה לא חל גידול. ייתכן שהתחורף הארוך של 1964 והקייץ החם של 1965 יצרו הבדלים אלו. כמות המשקאות האלכוהוליים שנמכרה ב־1965 היתה אף היא גבוהה ב־11 אחוזים מזו של 1964, שיעור גידול דומה לזה של השנה הקודמת, המבטא גידול ניכר בצריכה לנפש.

(ב) סיגריות ומוצרי טבק

צריכת סיגריות ומוצרי טבק גדלה ב־1965 ב־13 אחוזים, במחירים שוטפים. כיוון שהמחירים לא השתנו ב־1965, מבטא שיעור גידול זה גם את הגידול הריאלי. יציבות המחירים, השוררת בתחום זה מזה מספר שנים, הביאה למעבר מסיגריות זולות ליקרות. משקל הסיגריות הזולות (עד 60 אגורות לחפיסה) ירד מ־38 אחוזים ב־1962 ל־32 ב־1963, ל־23 ב־1964, וב־1965 ל־15 אחוזים בלבד. מעבר זה מבטא שיפור רב באיכות צריכת הסיגריות ותורם במידה ניכרת לגידול הריאלי.

לוח ד־6 מורה על כך, שתרומת השינוי באיכות לשיעור הגידול הריאלי היתה כשליש ב־1963 ולמעלה ממחצית ב־1964 וב־1965. ב־1965 ירדה צריכת הטבק, בעוד שמספר מעשני הסיגריות (או אינטנסיביות עישון הסיגריות) עלה. ב־1964 היה התהליך הפוך; כנראה, מפאת הפרסום הרב שניתן לסכנות הכרוכות בעישון הסיגריות באותה שנה.

לוח ד־6

שיעורי השינוי בצריכת סיגריות ומבק, 1963 עד 1965

העלייה לעומת השנה הקודמת			
1965	1964	1963	
13.5	9.0	14.4	שינוי ריאלי בצריכת סיגריות ומוצרי טבק
14.0	7.9	14.5	שינוי ריאלי בצריכת סיגריות
6.3	3.1	8.4	שינוי בכמות
7.2	4.7	5.6	שינוי באיכות

המקור: בנק ישראל, על פי נתוני אגף המכס והכף.

הצריכה הריאלית של מוצרי הלבשה והנעלה גדלה ב־1965 ב־12 אחוזים. שיעור זה גבוה מהמצופה על סמך גמישות ההכנסה של מצרכים אלה. ייתכן שעלייה זו נעוצה בירידה — בשיעור 3 אחוזים — במחירים היחסיים.

(ד) מוצרים בני קיימא

צריכת מוצרים בני קיימא נאמדת על פי נתוני הרכישה השנתית. כיוון שנכסים אלה אינם בלים בשנה הראשונה לרכישתם, ורכישת מוצר ב־קיימא נושאת אופי של קניית זרם שירותים בעתיד, הרי במידה שהרכישה השנתית גבוהה מהבלאי, אפשר לראות חלק מצריכה זו כהשקעה נקייה והיא בבחינת חיסכון¹.

לוח ד'7

אחוז משקי הבית שבבעלותם מוצרים בני קיימא נבחרים, 1961 עד 1965

השנה	רדיו	כיריים או תנור גז	מקרר חשמלי	מכונת כביסה	רדיו שני	מעבלי חשמלי	שואב אבק	מכונת פרטית	רשם קול
1961	79.6	62.3	50.2	18.3	—	—	—	—	—
1962	86.8	73.0	58.8	19.2	15.4	9.2	—	4.1	—
1963	88.4	79.4	64.3	23.4	18.7	12.8	8.7	5.2	3.2
1964	89.4	84.4	(68.8)	(27.0)	22.6	13.8	10.0	6.5	3.8
1965	89.9	85.5	(75.1)	28.5	30.5	17.7	13.8	7.7	6.8

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; סקרי כוח אדם, יוליסטמכר. המספרים בסוגריים הם אומדני בנק ישראל על פי נתוני הרכישה השוטפת של אגף המכס והכלו.

גמישות הביקוש ביחס להכנסה, בתחום זה, גבוהה מ־1; במשך מספר שנים היה אחוז הגידול הריאלי של צריכת מוצרים אלה כפול מזה של סך הצריכה. מלאי המוצרים בני הקיימא שבידי הציבור גדל בשיעור ניכר ביותר, ומשקל ההוצאה על מוצרים בני קיימא מסך הוצאות המשפחה הוכפל במשך שבע השנים האחרונות. ב־1965 חברו כמה גורמים יחד והאטו את גידול הצריכה, עד ששיעור הגידול בצריכה הריאלית היה נמוך מזה של סך הצריכה. יש לזכור, שהצריכה בתחום זה, ובעיקר הרכבה, מושפעים לא רק משינויים בהכנסה ובתנודות המחירים, אלא אף משינויים בטעם הצרכנים הפועלים על צריכת מוצרים אלו במידה רבה יותר מאשר על מצרכים אחרים ומבטאים השפעות של גורמי למידה, חיקוי וראווה².

ניתוח המגמות לזמן ארוך של אחוזי המשפחות, שבבעלותן מצויים מוצרים בני קיימא, מצביע על כך, שקצב הגידול של אחוזי הבעלות על מקלט רדיו ראשון, כיריים או תנור גז, מקררים חשמליים ומכונות כביסה הולך ונחלש, עובדה המורה על ההתקרבות לרוויה במיצרכים אלה³.

¹ ראה: "מלאי וצריכה של נכסים בני קיימא וההשקעה הנקייה בהם, בישראל, 1956 עד 1963", סקר בנק ישראל 26, ירושלים, אפריל 1966, עמוד 57.

² ראה: "התפתחות רכישת מצרכים בני קיימא בישראל", סקר בנק ישראל 24, ירושלים, אוגוסט 1965, עמוד 70.

³ ראה מקור להערה 1 לעיל.

הסדר שבו מופיעים המצרכים בלוח ד'7 (מימין לשמאל) הוא, בדרך כלל, הסדר שבו רוכשים משקי הבית את המצרכים הללו.¹

לוח ד'8

הגידול בצריכה הריאלית של מוצרים בני קיימא, 1964 ו-1965

השינוי לעומת השנה הקודמת		המשקל ב־1965	
1965	1964		
(אחוזים)			
5	23	100	סך כל המוצרים בני הקיימא
13	16	40	ריהוט
6	29	44	ציוד למשק הבית
-14	27	16	כלי רכב פרטיים

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ההאטה שחלה בצריכת מוצרים בני קיימא משתקפת בכל שלושת המרכיבים, אך עיקרה נובע מהירידה הניכרת ברכישת מכוניות פרטיות. מספר סיבות לירידה זו ניתן למצוא, כנראה, בתחום מדיניות המיסוי של כלי הרכב. השינויים במס המוטל על מכוניות נוסעים מיבוא, שחלו באוגוסט 1964, הביאו לרכישה ניכרת בתקופה שלפני כן ולירידה ניכרת ברכישה ב'1965. ההעלאה במחירי המכוניות המסחריות, שנכנסה לתוקפה בראשית 1966, הביאה לרכישה מואצת של מכוניות מסוג זה, והן היו ב'1965, כנראה, תחליף למכוניות הנוסעים ותרמו לירידת הרכישה של האחרונות. רמת הרכישה של המכוניות המסחריות היתה גבוהה ב'1965, אך כיוון שמכוניות מסוג זה אינן נכללות, לפי ההגדרה, בצריכה הפרטית, אין רכישתן משתקפת בנתונים המוצגים כאן. ייתכן גם שההעלאות בהוצאות האחזקה השונות, שנכנסו לתוקפן בתחילת 1966, הקטינו את כדאיות הרכישה של מכונית פרטית, והן הרתיעו, כנראה, רוכשים בכוח.

גם הציפיות לשינוי במס המוטל על מקלטי טלביזיה מיבוא, ציפיות שהתאמתו ברבע האחרון של 1964, הביאו לרכישה רבה ב'1964 ולירידה ניכרת ב'1965. אך ייתכן שתנודות אלו אינן משקפות אלא תנודות במלאי המכשירים המוחזקים על ידי הסוחרים.

אין ספק שהירידה בכספי הפיצויים האישיים, כספים שחלקם הופנה בעבר לרכישת מוצרים בני קיימא, הגבירה את ממדי ההאטה. גם הנטייה לצרוך מתוך כספים אלו ירדה, כנראה, מאחר שירד שיעור ההמרה מתוך תקבולים אלו.

(ה) דלק

למרות הירידה ברכישת המכוניות, חלה ב'1965 עלייה בשיעור 20 אחוזים בקירוב בצריכת הדלק, לעומת עלייה ב'13 אחוזים בשנה הקודמת. יציבות מחירי הדלק וירידת מחירו היחסי הגבירו את הצריכה והדבר משתקף בעליית מספר הקילומטרים שנסעו המכוניות הפרטיות, עליה בכ'30 אחוזים ב'1965, בעוד שב'1964 נרשמה עלייה בשיעור 10 אחוזים בלבד.

¹ ראה: בנק ישראל, דין וחשבון 1963, ירושלים, מאי 1964 עמוד 54.

רכישת מוצרים בני קיימא נבחרים, 1964 ו-1965
(יחידות)

מכונות תפירה	מייצור מקומי		אחוז העלייה או הירידה (-) ב-1965	מיבוא		אחוז העלייה או הירידה (-) ב-1965	סך הכול		אחוז העלייה או הירידה (-) ב-1965
	1965	1964		1965	1964		1965	1964	
מכונות תפירה	9,288	7,786	-16.2	4,175	4,119	-1.3	13,463	11,905	-11.6
פטיפונים	9,390	7,262	-22.6	20,798	29,894	43.7	30,188	37,156	23.1
מקלטי רדיו	24,825	21,872	-11.9	3,220	5,715	77.5	28,045	27,587	-1.6
מכונות כביסה	20,017	21,926	9.5	8,163	15,491	89.8	28,180	37,417	32.8
מכשירי גז	56,680	47,576	-16.1	—	—	—	56,680	47,576	-16.1
מקררים חשמליים	51,555	55,653	7.9	5,937	4,120	-30.6	57,492	59,773	4.0
קטנועים	842	1,461	73.5	3,435	1,362	-60.3	4,277	2,823	-34.0
מכוניות	2,704	3,313	22.5	12,745	7,969	-37.5	15,449	11,282	-27.0
מערבלים	7,678	1,280	—	12,592	22,510	—	20,270	23,790	17.3
שואבי אבק	887	2,272	156.1	19,142	20,826	8.8	20,029	23,098	15.3
מקלטי קול	—	—	—	13,719	16,351	19.2	13,719	16,351	19.2
פסנתרים	58	39	-32.8	1,415	1,641	16.0	1,473	1,680	14.1
מקלטי טלביזיה	—	—	—	11,412	8,243	-27.8	11,412	8,243	-27.8
רדיו טרנזיסטור	2,479	3,191	28.7	21,767	41,327	89.9	24,246	44,518	83.6
רדיו לרכב	9,059	10,303	13.7	2,342	4,271	82.4	11,401	14,574	27.8
מזגני אוויר	9,163	9,600	4.8	666	651	-2.3	9,829	10,251	4.3

המקור: אגף המכס והכניס.

(ו) שירותי מוסדות שלא למטרות רווח

שיעור הגידול בצריכה הריאלית, שסופקה על ידי מוסדות שלא למטרות רווח, עלה ב-1965 במידה ניכרת (16.6 אחוזים) בהשוואה לכל אחת מהשנים הקודמות. יתרה מזו: שיעור גידול זה היה כפול משיעור הגידול בסך הצריכה, בעוד שבשנים קודמות הוא היה, בדרך כלל, נמוך משיעור הגידול בסך הצריכה. גידול רב זה נובע בעיקרו מפעילותן המרובה של המפלגות בשנת הבחירות. כמו כן חל גידול רב (גידול שהינו בבחינת המשך למגמה) של העברות הסקטור הציבורי למוסדות אלו בתחום החינוך (בפרט החינוך הגבוה) והבריאות (ראה פרק ח' "המוסדות שלא למטרות רווח").

(ז) שירותי דיור

הצריכה הריאלית של שירותי הדיור גדלה ב-7 אחוזים לעומת 8 אחוזים בכל אחת מהשנתיים הקודמות. השפעת התנודות במחירי הדירות על השינוי בצריכה הריאלית קטנה בטווח הקצר. צריכת הדיור מושפעת בעיקר מגודלו הפיזי של מלאי הדירות במשק.

3. הבדלי הצריכה בין שכבות האוכלוסייה

המשתנים החשובים ביותר, שבהם נעוצים הבדלי הצריכה בין משפחות שונות, הם ההבדלים בהכנסות ובגודל המשפחה. אך בישראל יש חשיבות גם להבדלי המוצא. מתברר, למשל, שקיימים הבדלים ניכרים בסעיפי צריכה מסויימים בין משפחות יוצאי אסיה-אפריקה לבין אלו של יוצאי אירופה-אמריקה, גם כאשר הם שווים בהכנסתם ובגודל משפחתם.

מניתוח סקרי הוצאות המשפחה מתברר, שבכמה סעיפי צריכה הבדלים אלו לא קטנו עם הזמן. לפיכך ניתן לנתח את השינויים לאורך זמן במספר סעיפי צריכה במשק כולו לא רק בעזרת השינויים בהכנסה ובמחירים היחסיים החלים עם הזמן, אלא אף בעזרת השינויים שחלו במשקלם של יוצאי היבשות השונות באוכלוסייה ובהתחלקות ההכנסות ביניהם.

משקלם של יוצאי אירופה-אמריקה באוכלוסייה יורד באופן מתמיד במשך השנים, בעוד שמשקלם של יוצאי אסיה-אפריקה אינו יורד.

כמה סימנים מצביעים על העובדה, שאי השוויון בחלוקת ההכנסות בין שכבות אלו גדל. אם ב-1959/60 היה היחס בין ההוצאה על צריכה לנפש בקרב יוצאי אירופה-אמריקה לבין זו של יוצאי אסיה-אפריקה 1.58, עלה יחס זה ב-1963/64 ל-1.71. אין ספק שהפיצויים האישיים, שמהם נהנו יוצאי אירופה בעבר ובהווה, תרמו לעלייה מהירה יותר של רמת הכנסתם הפנויה, עלייה שהגדילה את רמת צריכתם.

על סמך עיבוד נתוני סקר הוצאות משפחות שכירים עירוניות 1963/64 (סקר שערכה הלשכה המרכזית לסטאטיסטיקה) יודגם כאן לגבי כמה סעיפי צריכה ניתוח של ההבדל בהוצאה הממוצעת למשפחה של יוצאי אירופה-אמריקה מזו של יוצאי אסיה-אפריקה, לפי מרכיביו: הפרש הנובע מהבדלים בהכנסה, הפרש הנובע מההבדלים בגודל המשפחה והפרש הנובע מהבדלים ב"טעמים" (הינו, השארית שאינה מוסברת על ידי ההבדלים בסך ההכנסה וגודל המשפחה).

לוח ד' 10

ההפרש בין ההוצאה החודשית הממוצעת למשפחה של יוצאי אירופה-אמריקה לבין זו של יוצאי אסיה-אפריקה ומרכיביו בסעיפי צריכה נבחרים

(201)

הסעיף	סך הכול	הכנסה	גודל המשפחה	טעם
חלב ומוצרי חלב	4.2	1.0	-2.5	5.8
משקאות אלכוהוליים	-4.2	.6	.5	-5.3
סיגריות וטבק	-2.1	.7	.4	-3.2

ח מ ק ו ר : בנק ישראל.

בסעיפים אלה נוצר הפרש ההוצאות בעיקר מחמת הבדלים שיסודם בטעם הקבוצות השונות, ולפיכך ייתכן שירידת משקלם של יוצאי אירופה-אמריקה באוכלוסייה ועליית משקלם של יוצאי אסיה-אפריקה מסבירות חלק מן הירידה שחלה בצריכה הריאלית לנפש של חלב ומוצרי חלב ואת העלייה שחלה בצריכה הריאלית לנפש של משקאות אלכוהוליים, סיגריות וטבק.